

OKUL SOSYAL HİZMETİNDE OKUL BAĞLANTILI HİZMETLER

Emel YEŞİLKAYALI¹

ÖZ

Öğrencilerin yaşam koşulları, aile içi sorunları, sağlık, sosyal ve ekonomik ihtiyaçları, akademik işlevlerini ve okula devamlarını olumsuz etkileyebilmektedir. Bu çok yönlü ihtiyaç ve sorunlarla baş edebilmek, meslekler ve kurumlar arası işbirlikleri ve toplumsal katılım gerektirmektedir. Aynı zamanda bu işbirliklerinin bütüncül bir bakış ve kapsayıcı bir yaklaşımla bir araya getirilerek, koordine edilmesi ve okullarla ve öğrencilerle buluşturulması gerekmektedir. Bu okul-toplum işbirliği yaklaşımları, dünyada okul sosyal hizmetinin de başlangıcını oluşturmaktadır. Günümüzde ise, okul sosyal hizmetinin uygulandığı ülkelerde, "okul-bağlantılı hizmetler" olarak adlandırılmakta ve okulların sosyal hizmet birimlerinde sağlanan hizmetlerden birisi olarak kabul edilmektedir. Son yıllarda, ülkemizde de çeşitli sosyal projeler ile örnekleri görülmeye başlayan "okul bağlantılı hizmetler", okul sosyal hizmetine duyulan ihtiyacı göstermesi açısından da önemlidir. Bu nedenle, bu makalede "okul bağlantılı hizmetler" in tanıtılması ve ülkemiz uygulamaları için önerilerde bulunulması amaçlanmıştır.

Anahtar kelimeler: Okul sosyal hizmeti, okul bağlantılı hizmetler, okul-toplum işbirliği

SCHOOL-LINKED SERVICES IN THE SCHOOL SOCIAL WORK
ABSTRACT

The economic, health and social needs of the students can negatively affect their academic function and attendance. To cope with these multiple needs and problems is required cooperation between professions and institutions and social participation. At the same time, these collaborations need to be coordinated with a holistic approach and an inclusive approach and brought together with schools and students. These school-community cooperation approaches are also the beginning of school social service in the world. Today, in the countries where the school social service is implemented, it is called "school-linked services" and is regarded as one of the services provided in the social services of the schools. In recent years, "school-linked services" that are beginning to be seen through examples of social projects in our country are important in terms of showing the need for school social services. For this reason, it is aimed to introduce "school-linked

¹Yrd. Doç. Dr., İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, eyesilkayali@mynet.com

services" in this article and make suggestions for its implementation in our country.

Key Words: *School social work, school-linked services, school community cooperation*

Giriş

Öğrencinin akademik işlevlerini yerine getirmesine engel olan bireysel, ailevi, çevre ve toplum düzeyinde pek çok sorun olabilir. Öğrenci evden aç geliyorsa, zihinsel bedensel ya da ruhsal sağlık sorunları varsa, yasa dışı faaliyetlerin yoğun olduğu bir mahallede yaşıyorsa, evde ve okulda konuşulan dil farklıysa, ebeveynlerinin eğitim düzeyinin düşük olması nedeni ile yeterli aile desteği alamıyorsa, aşırı yoksul bir aile ve çevre içerisinde yaşıyorsa, kalabalık bir sınıfta ve fiziksel donanımı yetersiz bir okulda öğrenim görüyorsa, okul dışındaki boş zamanlarını verimli bir şekilde değerlendiremiyorsa, akademik işlevlerini yerine getirmesi hatta bazen okula devam etmesi çok güçtür.

Bu nedenle, okulların temel amacı öğrencileri eğitmek olsa da, öğrencinin başarısını ve okula devamını olumsuz etkileyen faktörlerin bütüncül bir bakış açısıyla irdelenmesi gereklidir.

Bu gibi durumlarda, multidisipliner bir ekip çalışması ile yürütülen okul sosyal hizmeti devreye girer. Okul sosyal hizmeti ile, "eğitsel düzenlemelerde öğrencilerin potansiyellerinin en üst seviyesine ulaşmalarını sağlamak için, okul, aile ve topluluk yaşamında öğrenciye destek sağlamayı" (Constable, 2009; akt., Richard ve Sosa, 2014) hedefleyen hizmetler ve mesleki müdahaleler sunulur. Bu hizmet ve müdahalelerin sunulmasında, "okul sosyal çalışmacıları, okul, ev ve toplum arasında bir köprü görevi görür" (NASW,2012). Okullarda görev yapan sosyal çalışmacıların temel amaçları, doğrudan sosyal hizmet sağlamak değil, öğrencilerin öğrenmesini ve eğitimini sağlamak için olanak oluşturmak ve önündeki engelleri kaldırmaktır.

Ancak, çocuk, genç ve ailelerin, öğrenme, gelişim, sağlık ve esenlik ile ilgili artan problemleri, çocuk ve ailelere hizmet sunan çeşitli meslek elemanları ile çocuk refahı alanındaki kurum ve kuruluşların da daha fazla işbirliğini gerektirmektedir(Briar-Lawson vd., 1997). Özellikle "dezavantajlı toplumlarda yaşayan risk altında yer alan öğrencilerin eğitim başarılarını geliştirmek için tek bir çözüm yoktur." (Dupper, 2003: 188).

Çocukların ihtiyaç ve zorlukları, diğer çoğu toplumsal ihtiyaçlar ve zorluklar için erken uyarı sistemi olduğundan, birbirine

bağlı sorunları çözmek için sağlık ve sosyal hizmet sağlayıcılarının diğerleriyle bir araya gelerek işbirlikleri oluşturmasına gerek vardır. Bu karşılıklı gereksinim, problem tanımlama ve çözmenin geleneksel yollarından uzaklaşan yenilikçi stratejileri zorunlu kılar (Briar-Lawson vd., 1997).

Aynı zamanda, ekolojik sistem bakış açısına göre, sorunları çözebilmek için öğrenciyi çevresi içinde ve içinde bulunduğu çevrenin ve toplumun sorunları ile birlikte ele almak gerekmektedir. Bu durum, bazen okulların bir toplum merkezi gibi çalışmasını gerekli kılar. Ancak okulların bu kadar çok hizmeti bir arada yürütmesinin beklenmesi hem imkânsızdır, hem de haksızlıktır. Bu nedenle, dezavantajlı ve risk altındaki öğrencilerin çeşitli, karmaşık ve mikro, mezzo, makro düzeylerdeki çok yönlü sorunlarına çözüm bulmak, okullar, sivil toplum kuruluşları, yerel yönetimler, üniversiteler gibi çeşitli kurum ve kuruluşların birlikte çalışmasını ve aralarında bağ kurulmasını gerektirir. Bu bağ kurma, okul sosyal hizmeti kapsamındaki okul bağlantılı hizmetlere işaret eder.

Ülkemizde okul sosyal hizmeti henüz başlamamış olmasına rağmen, okul bağlantılı hizmetler olarak tanımlanabilecek üniversite-okul-sivil toplum kuruluşu işbirliği ile yürütülen bazı projelere rastlanmaktadır (Yeşilkayalı, 2016a: 20; İstanbul Kalkınma Ajansı [İSTKA], 2016). Özellikle kalkınma ajanslarının mali destek verdikleri projeler incelendiğinde, okul bağlantılı hizmetler kapsamındaki çeşitli projelerin giderek daha fazla mali destek aldığı görülmektedir. Ancak bu program ve projelere sosyal çalışmacıların nasıl dahil edildiği belirsizdir.

Örneğin, "Geleceğim Güvende" isimli proje, İSTKA tarafından desteklenen projelerden birisidir (Bağcılar Belediyesi, 2017). Proje ile, Bağcılar ve Zeytinburnu ilçelerindeki 10-14 yaş arasındaki okul devamsızlığı yüksek olan, risk altında bulunan çocuklara ve ailelerine psikolojik ve sosyal destek hizmeti sunulması amaçlanmaktadır. Proje, ilgili kaymakamlıklar, belediyeler ve İstanbul İl Emniyet Müdürlüğü tarafından uygulanmaya başlamıştır. Projede 300 aileye ev ziyaretinin yapılmasının hedeflendiği ve bu ziyaretlerin psikolojik danışman ve rehber öğretmenler tarafından gerçekleştirileceği belirtilmiştir. Ancak, projede görev alacağı belirtilen meslek elemanları arasında sosyal çalışmacı bulunmamaktadır.

Öte yandan ülkemizde özellikle son on yıldır okul sosyal hizmeti ile ilgili akademik çalışmalar yoğunlaşmasına rağmen, okul bağlantılı hizmetler hakkında bir çalışmaya da rastlanmamıştır. Bu çalışmaların bazılarında, liselerde çeteye katılma potansiyeli olan bir

grup öğrenciyle sosyal grup çalışması yapılarak sonuçları değerlendirilmiş (Duman, 2000); okul sosyal hizmetinin kapsamı ve sosyal çalışma mesleği içindeki yeri ele alınmış (Duman, 2001); okul sosyal çalışmacılarının rolleri ortaya konulmuş (Özbesler ve Duyan, 2009; Özkan ve Kılıç, 2014); ilköğretim düzeyinde aile katılımını sağlamada sosyal çalışmacı ihtiyacının ortaya çıkarılması amaçlanmış (Karakaya, 2012); aile danışmanlığı hizmetlerinin okul temelli olarak sunulması incelenmiş (Kılıç, 2014); okul sosyal hizmetinin okul terki üzerindeki potansiyel etkisi (Özkan ve Selçik, 2016), okul sosyal hizmeti uygulamalarında yaklaşım ve model örnekleri incelenmiştir (Yeşilkayalı, 2016b). Bunların yanı sıra, Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği yayını olan “Sosyal Hizmet” dergisi, 2014 yılında “Okul Sosyal Hizmeti Özel Sayısı” çıkartmış, ancak bu sayıda da okul bağlantılı hizmetlerden söz edilmemiştir. Sadece, okul sosyal hizmeti ile ilgili bir pilot proje çalışmasının da içinde yer aldığı “Yoksulluk Bağlamında Okul Sosyal Hizmeti Uygulama Modelleri” isimli kitapta, okul bağlantılı hizmetlere kısaca değinilmektedir (Yeşilkayalı, 2016a).

Öğrencilerin eğitimlerinin önünde engel oluşturan çok yönlü ihtiyaçlarının okul bağlantılı hizmetleri gerekli kılması ve ülkemiz literatüründe bu konuda hiçbir çalışmaya rastlanmamış olması nedeni ile, “okul-bağlantılı hizmetler”in tanıtılması gerekli ve önemli bulunmuştur. Bu nedenle bu makalede, “okul-bağlantılı hizmetler” in tanıtılması ve ülkemiz uygulamaları için önerilerde bulunulması amaçlanmıştır.

Bu amaçla, önce okul bağlantılı hizmetlerin hangi ihtiyaçtan kaynaklandığının anlaşılması için tarihsel gelişimi, ne olduğu ve bu hizmetlerin uygulanmasında sosyal çalışmacıların görev ve rolleri üzerinde durulacaktır. Daha sonra, okul bağlantılı hizmetlerin sınıflandırılmasına uygun olarak uygulama örneklerinden söz edilecek ve son olarak ülkemiz uygulamaları için önerilerde bulunulacaktır.

1. Okul Bağlantılı Hizmetler Nedir?

Okul bağlantılı hizmetler, Amerika Sosyal Çalışmacılar Birliği (National Association of Social Workers [NASW], 2012:13) tarafından, okul sosyal hizmet birimlerinde sosyal çalışmacılar tarafından yürütülen hizmetlerden birisi olarak sayılsa da, aynı zamanda okul sosyal hizmetinin başlamasına öncülük etmiş bir okul-toplum işbirliği yaklaşımıdır. Briar-Lawson vd. (1997) ile Bronstein ve Mason (2016: 18), bu işbirliği çabalarını, 1890'lara, Jane Adams'ın

önderliğinde kurulan ve toplumsal yardım merkezi ya da yerleşim evleri olarak da nitelendirilen, "Hull House"ların kuruluşuna dayandırmaktadır.

Adams'ın okullarla işbirliği içinde gerçekleştirdiği bütüncül, aileye desteği de içeren, toplum temelli stratejileri ile, çocukları geleceğin demokratik vatandaşları olarak yetiştirmeyi ve çocuk emeğinin istismarını durdurmayı amaçladığı ifade edilmiştir. Bu çalışmaların örtük amacı da, ebeveynlerde ve ailede algılanan problemleri gidermekti (Briar-Lawson vd., 1997).

Yerleşim evlerinde, okul sosyal hizmetinin de başlangıcı sayılan pek çok çalışma gerçekleştirilmiştir. Özellikle göçle gelmiş, dil bilmeyen, yoksul, eğitimsiz halkın eğitimi ve çocuklarının okula kaydı ve devamı hedeflenmiş ve bunun için okullarla işbirliği yapılarak öğrenciler evlerinde ziyaret edilmiş ve ihtiyaç tespiti ve müdahaleler gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmalar, çeşitli işbirliklerini gerektiren, göçmen ailelere dil öğretimi ve meslek edindirme eğitimlerinin yanı sıra, hijyen ve çevre sağlığı eğitimlerinin de verilmesi ile sürmüştür.

Ancak bu işbirlikleri zamanla zayıflamıştır. 20. yüzyıl boyunca çoğu okul ve çocuk hizmetleri kuruluşu giderek artan bir şekilde aileden kopmaya başlamıştır. Bu durum hem okulları hem de çocuklara yönelik hizmet yürüten kuruluşları, aslında kime hizmet verdikleri konusunda yabancılaştırmıştır (Briar-Lawson vd., 1997).

Bununla birlikte 20. yüzyıl boyunca, dünyada ekonomik buhran ve savaşların etkilerinin en yıkıcı olduğu dönemlerde, okul-toplum işbirliği çabaları görülmektedir. Örneğin, Bronstein ve Manson (2016: 31) 1930'lardaki Büyük Buhran'da, Batı Harlem'deki Benjamin Franklin Ortaokulunun, hijyen ve çevre sağlığı, kötü konut koşulları, çete ilişkileri gibi sosyal sorunlar için okul-toplum işbirliğini resmi olarak kullanan ilk okul olduğunu belirtmektedir. Bronstein ve Manson (2016: 32), II. Dünya Savaşı'ndan sonra ise dikkatin iyice okul bağlantılı hizmetlere odaklandığını Astoria Planı olarak adlandırılan bir okul-toplum bağlantısı programının kabul gördüğünü ve yaygınlaştığını belirtmektedir.

1970'lerde, okul sosyal hizmetinin ilk başladığı ülke olan Amerika Birleşik Devletler'inde Sağlık, Eğitim ve Refah Bölümü tarafından bir dizi yenilik duyurusu yapılmıştır. Okul bağlantılı hizmetler, okul başarısızlığı riski olan okul çağı çocuklarına yardım için bir strateji olarak önerilmiştir (Delgado, 1998). Ancak yoksul bölgelerdeki çocuklar ve ailelerine sağlık ve refah hizmetlerini ulaştırmada etkili olduğu ortaya çıkan bu hizmetlerin, tamamen okul dışına çıkarılması konusunda özel hekimlerin yaptığı baskıya

dayanamayan Başkan Reagan, 1981’de bu hizmetlere verdiği bütçe desteğini kesmiştir. Ama aynı dönemde New Jersey ve Kaliforniya eyaletleri, okul bağlantılı hizmetler için hatırı sayılır kaynak ayırmaya başlamıştır. 20. yüzyılın son on yılında, okul bağlantılı hizmetlerde büyük bir artış yaşanmıştır. Bugün okul bağlantılı hizmetler, güçlü toplumların iyi bir eğitimle kurulabileceği, diğer yandan da iyi bir eğitimin etkili bir okul çevresinde verilebileceği kabul gördüğü için desteklenmektedir. Bu aynı zamanda, okullar ve toplulukların kaderinin birbirine bağlı olduğu anlayışının kabul görmesidir (Bronstein ve Mason, 2016: 33-35).

Okul temelli ve okul bağlantılı hizmetler (eğitim, sağlık, refah ve sosyal hizmetlerin birlikte verilmesi), ihtiyaçlara uygun, acil ve kapsamlı hizmetlerin, işbirliğine dayalı problem çözme yöntemleriyle birbirine bağlantılandırılmasını vurgulayan bir sistem yaklaşımı olarak yarar sağlar (Ritter vd., 2009: 57).

Okul bağlantılı hizmetler, Hare (1995’den akt. Bronstein ve Mason, 2016: 18) tarafından, “çocuklar ve ailelerine, çeşitli sağlık hizmetlerinin ve sosyal hizmetlerin okulda ya da okul yakınında, kamu kurumları, sivil toplum kuruluşları ve okul işbirliği ile sağlandığı yenilikçi hizmet dağıtım sistemi” olarak tanımlanmakta ve bu tanım geniş kabul görmektedir (Jozefowicz-Simbeni ve Allen-Mears, 2002).

Okullardaki işbirlikli programları açıklamak için bazıları “okul bağlantılı hizmetler” yerine “tam hizmet okulları” (Briar-Lawson vd., 1997); bazıları da (Delgado, 1998) “okul temelli hizmetler” terimini tercih etmektedir. Her bir terimin tercih edilme nedeni aşağıda açıklanmaktadır. Ancak, hangi terim kullanılırsa kullanılsın, bu hizmetler bir işbirliği yaklaşımını gerektirir.

“Tam hizmet okulları” terimini tercih eden Briar-Lawson vd. (1997), bu okulların bazılarının, “çocuklar, gençler, ebeveynler ve diğer topluluk üyeleri için, günlük, haftalık, aylık ve tam yıl programlar” sunduklarını ve “aynı zamanda ekonomik ve toplumsal gelişmeyi teşvik ettiğini” belirtmektedir. Bu okullar için bazılarının “tam hizmet okulları” terimini tercih etmesinin nedeninin de, adeta toplum merkezi gibi çalışarak, sadece öğrencilere değil, okul çevresinde yaşayan topluluk üyelerine de, tüm yıl ve bazen hafta sonları da hizmet verilmesi olduğu anlaşılmaktadır.

“Okul temelli hizmetler” terimini tercih edenlerin üç gerekçesi, bulunmaktadır. Bu gerekçelerden ilki, okulların işbirlikli programları planlamak ve bu programlara rehberlik etmekten sorumlu anahtar oyuncular arasında yer almasına rağmen, her

zaman bu programların başlatıcıları olmamasıdır. Diğer gerekçe, bazı hizmetlerin okul tarafından koordine edilse de, okulda verilemez olmasıdır. Son gerekçe ise, okul personelinin öngörülen program hizmetini sağlayacak donanım ve yeterlilikte ve işbirliği çabalarına liderlik edecek pozisyonda olmayabileceğidir (GAO, 1993: 2-3; akt. Delgado, 1998).

“Okul bağlantılı hizmetler” terimini tercih eden Bronstein vd. (2012), okul bağlantılı hizmetleri, okul-toplum işbirliği modelleri içinde yer alan hizmetlerden birisi olarak ele almakta ve tam-hizmet okullarından ayırmaktadır. Tam hizmet okullarının, sağlık, sosyal ve gençlik hizmetlerinin okullara entegre edildiği bir merkez olarak hizmet verdiğini belirtmektedirler.

Okul-bağlantılı hizmetler ise, okul-temelli sağlık klinikleri ile okul ve diğer ilgili toplum kuruluşlarını birleştiren aile ve gençlik hizmetleri merkezlerini içermektedir (Jozefowicz-Simbeni ve Allen-Mears, 2002; Bronstein ve Mason, 2016). Bu hizmetler ile, tüm öğrencilere destek sunmak için, sosyal refah hizmetleri okullarla bağlantılandırılmaktadır (Cousins vd., 1997; Delgado, 1998; Bronstein vd., 2012). Dolayısıyla, “okul bağlantılı hizmetler” terimi, aynı zamanda kapsayıcı bir terim olması nedeniyle de tercih edilmektedir. Bu makalenin yazarı da, aynı nedenle “okul bağlantılı hizmetler” terimini tercih etmektedir.

Okul temelli ve okul bağlantılı hizmetler, anında ve kapsamlı olacak şekilde tasarlanmıştır. Bu hizmetlerin içinde, bireysel, grup ve aile danışmanlığı ve terapisi; ergen grup çalışması; akademik destek, boş zaman değerlendirme etkinlikleri yanında; açlığı ve yetersiz beslenmeyi engellemek için ücretsiz ya da indirimli sabah kahvaltısı ve öğle yemeği vermek de bulunmaktadır. Bu hizmetlerin çoğu, bir okul sosyal çalışmacısı, okul psikoloğu, okul öncesi öğretmeni, çocuk gelişimi uzmanı, okul sonrası program danışmanı ya da yetişkinler için okuma yazma programı öğretmeninden oluşan bir ekip tarafından oluşturulmaktadır (Ritter, Vakalahi ve Kiernan-Stern, 2009). Bu nedenle okul bağlantılı hizmetler, bütüncül bir bakış ve okul içinde ve dışında disiplinlerarası bir ekiple iş birlikli çalışmayı gerektiren hizmetlerdir.

Eğitim reformunu savunanlar ile çoğu sağlık ve sosyal çalışma profesyoneli de, bütün çocuklar ve aileleri için sağlık ve sosyal hizmet sunmada bu yaklaşımı mantıklı ve etkili bulmaktadır (Jozefowicz-Simbeni ve Allen-Mears, 2002; Bronstein ve Mason, 2016; Cousins vd., 1997; Delgado, 1998; Bronstein vd., 2012). Bunun nedenlerinden birisi, çoğu çocuğun, çoğu gün okulda olması nedeni ile, okuldaki ve

okulla bağlantılı olan hizmetlere, okul dışındaki hizmetlerden çok daha kolay erişebilmesidir. Diğer bir nedeni ise, okulların, hem çocuk hem de ailesi ile bağlantı kurulabilen yegâne kuruluşlar olmasıdır. Bu nedenle okullar, çocukların aileleri ile etkileşim halinde iken, toplumda yaşanan sosyal, psikolojik, ekonomik ve hatta politik problemlerle de etkileşimlerden kaçınmazlar (Cousins vd., 1997). Dolayısı ile okullar yalnızca öğrencilere değil, ailelere de ulaşmak, hizmetlere erişimlerini kolaylaştırmak, kaynaklarla bağlantılandırmak, davranış değişikliği sağlayarak gelişme ve güçlenmelerini desteklemek için de en uygun yerlerdir.

Ancak özellikle yoksul, dezavantajlı öğrenciler ve ailelerinin çok çeşitli ihtiyaçlarını karşılamak için bir ekip çalışması içinde olsa dahi, okulda verilen hizmetler tek başına yeterli değildir. Sivil toplum kuruluşları, üniversiteler, yerel yönetimler ve sosyal refah hizmetleri sağlayan çeşitli kurum ve kuruluşların işbirliklerine ihtiyaç vardır (Jozefowicz-Simbeni ve Allen-Mears, 2002). Okullar aynı zamanda bu kurum ve kuruluşların sağladıkları hizmetlerin birleştirilerek, işbirliği planlamalarının ve hizmetlerin dağıtımının yapılabileceği yerlerdir.

Bu gibi durumlarda okul sosyal çalışmacıları, “okul iklimini geliştirmek, özel ihtiyaçları olan öğrencilere hizmet sağlamak, öğrenciler için savunuculuk yapmak, ebeveyn katılımını sağlamak ve toplum kaynaklarıyla öğrencileri bağlantılandırmak için yardım sağlamak” (Alvarez, Bye, Bryant, ve Mumm, 2013) gibi görevler üstlenirler. Sosyal çalışmacılar aynı zamanda, okullar, sosyal ve sağlık hizmetleri kuruluşları ve aileleri içeren yeniliklerde/değişimlerde liderlik rolü üstlenirler (Briar-Lawson, 1997).

SSWAA (2017), okullarda sosyal hizmet birimlerinde sağlanan hizmetleri, dolayısıyla okul sosyal çalışmacısının görevlerini altı temel başlık altında sınıflamıştır. Bu başlıklar, dolaylı hizmetler, öğrenci hizmetlerini sağlama, ebeveyn/öğrenci hizmetleri, okul personeli hizmetleri, okul-toplum bağlantısı, bölge hizmetleridir. Bu hizmetlerden okul-toplum bağlantısı hizmetleri, “okul bağlantılı hizmetler”i kapsamaktadır. Bu hizmetlerin neler olduğu aşağıda verilmiştir.

1. Öğrencilerin ihtiyaçlarını karşılamak için toplum kaynaklarını harekete geçirmek ve koordine etmek.
2. Okul çevresine geliştirmek için, sosyal refah kuruluşlarından yeterli desteği almak.

3. Öğrencilerin ve ailelerin ihtiyaçlarını karşılamak için topluluk/okul hizmetlerini geliştirmek ve yeni hizmetlerin geliştirilmesi için savunuculuk yapmak.
4. Her bir çocuğun ihtiyaçlarına etkin bir şekilde cevap verecek sistemi oluşturmaya ve geliştirmeye yardım.

Görüldüğü gibi bu hizmetler yalnızca öğrencileri ve ailelerini değil, okul çevresini de kapsayan hizmetlerdir. Okul bağlantılı hizmetlerin sunulmasında sosyal çalışmacıların da bağlantı kuruculuk, kaynak sağlayıcılık, savunuculuk, vaka yöneticiliği gibi rolleri bulunmaktadır. Bu hizmetler, aynı zamanda, birey ve ailelerle çalışma gibi mikro düzeydeki beceri ve müdahaleleri; eğitimin önünde engel oluşturan politika ve hizmetlerin oluşturulması ve geliştirilmesi için makro düzeydeki beceri ve müdahaleleri; tüm sistemler arasındaki ilişki ve etkileşimleri sağlamaya yönelik mezzo düzeydeki beceri ve müdahaleleri gerektirmektedir. Jozefowicz-Simbeni ve Allen-Mears (2002), okul bağlantılı hizmetlerin, özellikle yoksul öğrenciler ve ailelerinin karşı karşıya kaldığı çeşitli riskleri azaltmak, çok yönlü ihtiyaçlarına cevap vermek, mikrosistemleri ekosistemlerine bağlantılandırmak ve aynı zamanda eğitimsel başarıyı ve buna yönelik mesleki başarıyı arttırmak için giderek daha fazla önerildiğini belirtmektedir.

Bu nedenle, makalenin devam eden bölümünde okul toplum işbirliğini içeren okul bağlantılı hizmetler sınıflandırılarak açıklanmıştır.

2. Okul Bağlantılı Hizmet Uygulamaları

Jozefowicz-Simbeni ve Allen-Mears (2002), okul bağlantılı hizmetleri, “okul sonrası programlar”, “aile-toplum-okul işbirliği programları” ve “erken müdahale programları” olarak üç ana başlık altında sınıflandırmıştır.

Ancak, Jozefowicz-Simbeni ve Allen-Mears (2002), okul bağlantılı hizmet sınıflamalarını açıklarken, aile-okul-toplum işbirlikleri içerisinde, “okullardaki sosyal çalışma müdahalelerini yönetmek için yeni yöntemler”den birisi olarak, “üniversite-okul işbirliği”nden söz etmektedir. Bununla birlikte, Bronstein vd. (2012) ve Dupper (2003: 195) gibi yazarlar da, okul-toplum işbirliği yaklaşımının bir örneği olarak “üniversite-okul işbirliği”ni açıklamaktadır.

Bu nedenle bu makalede, okul bağlantılı hizmetler, “okul sonrası programlar”, “aile-toplum-okul işbirliği programları”,

“üniversite-okul işbirliği” ve “erken müdahale programları” olarak dört ana başlık altında ele alınarak açıklanacaktır.

2.1.Okul Sonrası Programlar

Bu programlar, yetişkin rehberlik ve denetiminde okul saatleri dışında yapılan ve tüm çocukları kapsayan program ya da aktiviteleri içermektedir (Mahoney, Larson ve Eccles, 2005). OSP’ın en önemli amacı, dezavantajlı öğrencilere fırsatlar tanıyarak, akademik başarıyı arttırmaktır (Jozefowicz-Simbeni ve Allen-Mears, 2002). Bu amaca ulaşmak için, okul çağı çocuklarına rehberlik, güçlendirme, boş zaman değerlendirme, özel dersler ve diğer fırsatlar sağlanır (Greenberg, 2013).

Okul sonrası programların eğitim çağındaki çocukların programlarına dâhil edilmesi için iki önemli gerekçe sunulmaktadır. Bu gerekçelerden ilki, okul çağı çocuklarını ergenlik çağına zorluklarına hazırlamak ve okul başarısını sadece sınavlardan alınan notlara odaklamadan, öğrenmek için gösterilen çabaya verilen anlamı geliştirmektir. Diğer gerekçe ise, akran etkilerine karşı daha hassas olan okul çağı çocuklarının, okul sonrası programlar ile kendilerine benzer akran grupları ile etkileşim içinde ve birlikte gelişme fırsatı bulmalarıdır (Greenberg, 2013).

Okul sonrası programların, örnek bir programın tanıtımı üzerinden daha iyi somutlaşabileceği düşünülmektedir. Bu nedenle, O’Donnell, Michalak ve Ames (1997) tarafından geliştirilerek uygulanan bir program, çok düzeyli müdahaleleri içermesi ve hedef tanımlı risk faktörlerine yönelmesi nedeni ile seçilmiştir. Bu program, “düşük gelirli ve farklı etnik gruplardaki çocuk ve gençlerdeki problemleri azaltmak için, özel risk faktörleri göz önünde bulundurularak ve gençler arasında paylaşılan olumlu sosyal normlar ve bağ kurmanın olumlu etkileri kullanılarak tasarlanmıştır.” (O’Donnell, A. Michalak, ve B. Ames, 1997).

Programın ortaklarını, üç ilkokul, bir ortaokul, bir üniversitenin sosyal hizmet bölümü, bir kilise, bir çocuk rehberlik merkezi, bir sanat müzesi ve de ilçe denetimli serbestlik birimi oluşturmaktadır. Semtin çocuklarına yönelik iş birlikli önleme programını, bu kurumların temsilcileri ve topluluk sakinleri bir araya gelerek tasarlamışlardır. Semtin gençleri, mentör ve okul sonrası program kolaylaştırıcıları olarak yetiştirilmiş ve maaşa bağlanmıştır. Kurum temsilcileri, topluluk üyelerinden ve mentörlerden oluşan bir yönetim komitesi, her ay program performansını değerlendirmek,

problemleri çözmek, başarıları kutlamak ve programı düzenlemek için bir araya gelmişlerdir.

Her okul, program alanı ve malzeme bağışlamıştır. Aynı zamanda okul çevresinden mentör ve program kolaylaştırıcısı olarak yetiştirilecek gençleri belirlemiştir. Bu gençlerin projede maaşlı olarak istihdam edilmesi ve öğrenim gördükleri liselerde akademik kredi ile ödüllendirilmesi sağlanmıştır.

Her ay, tüm organizasyon ortakları ve mentör ve program kolaylaştırıcısı olarak hizmet veren gençlerle değerlendirme toplantıları yapılsa da, programın genel değerlendirmesinden üniversite sorumlu olmuştur. Üniversite, diğer program ortakları ile birlikte mentör ve program kolaylaştırıcılarına kapsamlı eğitim sağlamıştır. Aynı zamanda her okula, mentörlere direktörlük yapan bir üniversite öğrencisi görevlendirmiştir. Sosyal hizmet bölümünün araştırma ekibi, programın rehber gençler, çocuklar, program ortakları üzerindeki etkilerini ve sonuçlarını değerlendirmiştir.

Kilise, çocukları, aileleri ve rehberleri bir araya getirmek için ders aktiviteleri ve “aile geceleri” düzenlemiştir.

Sanat müzesi, çocukların hem okuldaki duygularını ifade etmelerine yönelik, hem de “aile gecesi” aktivitesi olarak görülecek bir sergiye ev sahipliği yaparak, bir öz-farkındalık sanat çalışması yürütmüştür.

Denetimli serbestlik birimi, suç işlemeye eğilimli gençlere hem bireysel hem aile danışmanlığı sağlamıştır.

Çocuk rehberlik merkezi, çocuklarla, rehberlerle ve ailelerle çalışmış ve projeye sosyal çalışmacı görevlendirmiştir.

Söz konusu okul sonrası program, iki yıl süresince, dört okulda eş zamanlı olarak haftada üç gün, günde iki saat boyunca uygulanmıştır. Değerlendirme sonuçları, programın yalnızca okul sonrası programdan yararlanan çocukların değil, ortaklar ve rehber gençler açısından da kazanımlar elde edildiğini göstermiştir (O'Donnell, A. Michalak ve B. Ames, 1997).

Çeşitli araştırma sonuçları, okul sonrası programların okul başarısını, okula devam oranlarını, olumlu sosyal davranışı, sınıfa uyumu arttırdığını göstermektedir (Montanez vd., 2015; Greenberg, 2013; Jozefowicz-Simbeni ve Allen-Mears, 2002).

2.2.Aile-Okul-Toplum İşbirlikleri

Okul bağlantılı hizmetlerden olan “aile-okul-toplum işbirlikleri”, öğrencilerin okuldaki çok boyutlu ihtiyaçlarını tanımlama ve karşılama, aile odaklı bir işbirliği yaklaşımıdır. Bu

yaklaşımında, kurumlar arası, kurum içi, meslekler arası aile odaklı bir işbirliği gerçekleşmektedir (Anderson-Butcher ve Aschton, 2004).

Aile-okul-toplum işbirliklerinin en bilineni, "Aileler ve Okullar Birlikte" (Families and Schools Together [FAST]) Programıdır. Bu program, Amerikalı sosyal çalışmacı Lynn McDonald tarafından 1988 yılında geliştirilmiş, önleyicilik ve erken müdahale bakımından aileleri işin içine katarak güçlendiren en etkili iş birlikli programlardan birisi olmuştur. Amerika Birleşik Devletleri dışında, beş ülkede uygulanmış ve yaygınlık kazanmış çok ödüllü bir programdır (McDonald ve Frey, 1999: 2; akt. Dupper, 2003: 196).

Program, okul topluluğundan eğitilmiş bir ebeveyn, bir sosyal çalışmacı veya diğer okul profesyonelleri, yerel bir ruh sağlığı kurumundan bir klinik sosyal çalışmacı ve bir madde bağımlılığı danışmanı tarafından yürütülen sekiz yapılandırılmış ebeveyn görüşmesini içermektedir. Görüşmeler aile birliğini güçlendirmek, ebeveyn-çocuk arasındaki olumlu duyguları ve etkileşimleri arttırmak ve programa katılan ebeveynler arasında sosyal destek inşa etmek için gerçekleştirilen, aile aktivitelerini, ebeveyn-çocuk rol terapisini içermektedir. Sistematik değerlendirmeler Aileler ve Okullar Birlikte programının çocuk, ebeveyn ve toplum çıktılarını geliştirmedeki etkililiğini belgelendirmektedir (Jozefowicz-Simbeni ve Allen-Mears, 2002).

2.3. Üniversite-Okul İşbirlikleri

Üniversite-Okul işbirliklerinin genel amacı, okul bağlantılı hizmetlerin amacına uygun olarak, devlet okullarındaki öğrencilerin çok boyutlu sorunlarını işbirliği yaklaşımı ile önleme, erken müdahale ve okul başarısını arttırmaktır. Bu nedenle, daha önce diğer örneklerde de görüldüğü gibi, diğer okul bağlantılı hizmetlerin her birisi okul-üniversite işbirliğini içermektedir. Ancak, kurumlar ve meslekler arası işbirliklerinin dezavantajlı ve risk altındaki öğrenciler üzerindeki olumlu etkilerinin kanıtlanmasıyla ve giderek daha fazla uygulanmaya başlanmasıyla birlikte, üniversiteler, kendi misyon ve görevlerini gerçekleştirmek için de okullar ile işbirliğine girmeyi amaçlamaya başlamıştır. Üniversite-okul işbirliklerinin ayrı bir başlık altında ele alınmasının nedeni de, bu ikincil amaca ve faydaya dikkat çekmektir.

Üniversiteler, okullar ile işbirliği yaparak, mesleğe aday öğrencilerini ve yeni mezunlarını, meslekler arası işbirliğine yönelik çalışmaları yürütmeye ve geliştirmeye uygun niteliklerde hazırlamayı (Knapp vd., 2003: 137); araştırma uygulamaları ve son sınıf

öğrencilerine staj imkanı sağlamayı (Bronstein ve Kelly, 1998) hedeflemektedir. Böylece okul-üniversite işbirlikleri ile, hem topluma hizmet sunulması; hem de, uygulamalı araştırmaların ve işgücünün geliştirilmesi amaçlanmaktadır (Bronstein vd., 2012).

Üniversitelerin, “yurttaşlık bilincini” de destekleme yoluyla, toplum işbirliğini sağlamadaki merkezi rolü giderek daha fazla önem kazanmaktadır. Bu işbirliklerinde, topluluklarla birlikte ve aynı zamanda topluluklardan öğrenme gibi de faydalar bulunmakla birlikte, birtakım zorluklar da bulunmaktadır. Üniversiteler tarafından yapılan işbirliği planlamalarında, bu zorluklardan belki de en önemlisi, farklı felsefi temelleri içeren disiplinlerin farklı bakış açılarının bir araya getirilmesidir (Bronstein vd., 2012).

2.4. Erken Müdahale Programları

Erken müdahale programları, genç, yalnız, bekâr, yoksul veya çalışan ebeveynlerin hem kendileri hem de çocukları için, olumlu sosyal ve akademik sonuçları nedeniyle giderek daha fazla desteklenmektedir. Bu gibi programlar müdahaleleri birleştirerek, hem çocukların ve ebeveynlerinin bedeb ve ruh sağlığını koruyup arttırmakta, hem de okulun ve ailelerin kaynaklarını arttırmaktadır. Bu programlar, okullar aracılığıyla sunulmakta ve okul-bağlantılı hizmetler yaklaşımına uygun olmaktadır (Jozefowicz-Simbeni ve Allen-Mears, 2002).

Okul bağlantılı erken müdahale programlarına bir örnek, bu alandaki programlara öncülük eden, Şikago Çocuk Ebeveyn Merkezi Programı’dır (Chicago Child-Parent Center Program [CPC]). Bu program ile “kentin yoksul bölgelerindeki 3-9 yaş arasındaki çocuklara ve ailelerine eğitim ve aile destek hizmetleri sunulmaktadır.” (Reynolds, 2000). Şikago Çocuk Ebeveyn Merkezleri (CPC) ile ilgili uzun dönemli araştırma sonuçları, okul öncesi yılları süresince okul başarısını güçlendirme ve aileleri destekleyerek güçlendirmenin ve katılımlarını sağlamanın, akademik başarıyı ve bir üst öğrenime devam oranlarını arttırdığını, okul terkini ve çocukların suça yönelmesini azalttığını göstermektedir (Reynolds, 2000; Reynolds vd., 2001).

Öte yandan işbirliği, yalnızca öğrencilere ve okullara değil, okullarla işbirliği yapan sosyal hizmet ve toplum kurum ve kuruluşlarına da fayda sağlar. Okullarla işbirliği yapan kurum ve kuruluşlar, böylece daha fazla kişiye ulaşabilirler, çalışmalarını için kamuoyu desteğini arttırabilirler, bazen maliyetlerini kazanca çevirebilirler ve okulun imkânlarına ve uzmanlığına erişim

sağlayabilirler. Bazı durumlarda da okul bağlantılı hizmetler, okullarla işbirliği yapan kurum ve kuruluşlar ile diğer kurum ve kuruluşların işbirliğini sağlamaya aracılık eder (Davies, 1996: 15).

Yukarıda açıklanan program örneklerinde de görüldüğü gibi, “kapsamlı ve entegre bir program dizisi, öğrenmenin önünde engel oluşturan tüm aile sorunlarını ve ihtiyaçlarını tanımlayarak minimize eder ve sağlıklı gelişimi destekleyerek öğrenciyi öğrenmeye hazır hale getirir” (Delgado, 1998). Bu programların başarılı olması için, toplumu harekete geçirecek ve programlara politik destek sağlayacak güçlü bir liderlik; sorunlu gençleri tanıma ve müdahale etmede ve hizmetlerle bağlantılandırmada, hizmetlerin çocukların ihtiyaçlarını karşıladığından emin olmak için yönlendirmeleri izlemede iyi yetişmiş program personeli; son olarak, ihtiyaç duyulan hizmetlerle gençleri bağlantılandırmak için multidisipliner takımlar hayati öneme sahiptir (Government Accountability Office [GAO], 1993; akt. Delgado, 1998).

Sonuç

Okul bağlantılı hizmetler, özellikle dezavantajlı öğrenciler ve ailelerinin çoklu ihtiyaçları ve sorunları ile, eğitim kurumlarının tek başına mücadele etmesinin mümkün olmadığı ve bu kesimlere en kolay okullar aracılığı ile ulaşabileceğinin kabul edilmesiyle ortaya çıkmış bir okul-toplum işbirliği yaklaşımıdır.

Sağlık, eğitim, sosyal hizmetler alanındaki ayrıışmışlık ve sistemlerin koordinasyonundaki bağlantıların yokluğu ve boşluklar, özellikle dezavantajlı öğrenciler için, eğitime katılım ve okul başarısının önünde engeldir. Sosyal çalışmacılar, okul bağlantılı hizmetler aracılığı ile tüm bu hizmet ve sistemlerin etkili ve işlevsel bir şekilde birbirine bağlantılandırılmasında anahtar konumda olabilirler.

Bununla birlikte, okul temelli ve okul-bağlantılı hizmet modellerinin her soruna çözdüğü ileri sürülmemektedir. Temelde bu hizmetler aile, okul ve toplum ekzosistemlerini; aynı zamanda etkileşimleri, süreçleri ve sistemler arasındaki ilişkileri içeren mezzosistemleri işaret etmektedir. İrdelenme ihtiyacı duyulan diğer önemli kamu politikası ile ilgili sorunlar, ekolojik-sistem perspektifinin diğer düzeylerini hedefleyen müdahalelere gerek duymaktadır. Bu noktada, yoksul toplulukları ve bölgeleri daha varlıklı topluluk ve bölgelerle bir araya getiren yenilikçi politikalar ve programlar olması, insan, sosyal ve kültürel sermaye kaynaklarını içeren kaynakların paylaşımını kolaylaştırabilir. Böyle programlar,

yoksul öğrencilerin başarısını olumlu etkileyebilir ve aşırı yoksullar ile orta ve zengin sınıfı topluluklar arasındaki kopukluğu giderebilir (Jozefowicz-Simbeni ve Allen-Maers, 2002).

Ülkemizde, okul sosyal hizmeti son yıllarda çok tartışılrsa da, hatta 2016 yılı sonuna kadar başlatılması kararı alınsa da (Resmi Gazete, 2013), henüz başlamamıştır. Bununla birlikte, okul-toplum işbirliğini içeren çeşitli okul bağlantılı projeler oldukça popülerdir. Okul sosyal hizmetinin başladığı ülke olan Amerika Birleşik Devletleri'nde, okul bağlantılı hizmetlerin başarılı ve olumlu etkilerinin kabul görmesiyle okul sosyal hizmetinin başladığı düşünülürse, ülkemizde de son yıllarda popülerleşen okul bağlantılı projelerin, okul sosyal hizmetinin ayak sesleri olduğu söylenebilir.

Başka bir açıdan da, özellikle sivil toplum kuruluşlarının sosyal sorunlara çözüm bulmak amacıyla geliştirdiği ve uyguladığı okul bağlantılı projeler, okul sosyal hizmetine çok fazla ihtiyaç duyulduğunun bir göstergesidir. Ancak ülkemizde sosyal çalışmacıların bu projelere dâhil edilip edilmediği, dahil ediliyorsa nasıl bir rol ve görevi olduğu belirsizdir.

Özellikle yoksul, engelli, göçmen öğrenci ve ailelerin yoğun olduğu dezavantajlı bölgelerde, öğrenmenin önünde engel olan çok yönlü ihtiyaçlar ve sorunlara çözüm bulabilmek için, çeşitli kurum ve kuruluşların hizmetlerinin bir araya getirilmesi, meslekler arası multidisipliner bir çalışma, ihtiyaç sahiplerinin mobilize edilmesi, yeni hizmet ve sistemlerin harekete geçirilmesi gerekmektedir. Dolayısıyla sosyal çalışmacıların rol tanımları arasında yer alan kaynak ve destek sağlayıcılık, çeşitli kuruluşlar ve meslek elemanları arasında bağlantı kuruculuk, vaka yöneticiliği, danışmanlık, savunuculuk gibi rollerin üstlenilmesi gerekmektedir.

Sosyal çalışmacılar, insan ve topluma yönelik çeşitli disiplinlerden ve yerel bilgiden edinilmiş olan eklektik bilgi temelleri; insanları çevresi içinde ve çevresi ile birlikte ele alan bakış açıları; insanları ve sistemleri bir araya getiren, uygulama temelli eğitimleri ve mesleki birikimleri yanında; insan hakları, insan onuru ve değeri, sosyal adalet gibi ilkeleri temel alan etik ilke ve değerleri ile yukarıda sözü edilen rolleri yerine getirmek üzere yetiştirilmektedirler.

Bu nedenle, öğrencilerin eğitimlerinin önünde engel oluşturan ihtiyaç ve sorunlara çözüm bulmak için, okul sosyal hizmeti acilen başlatılmalı, okullarda ya da sivil toplum kuruluşlarında çalışan sosyal çalışmacılar, çocukların eğitim ve tüm gelişimleriyle ilgili riskleri azaltmak ve kaynakları arttırmak için erken müdahale programlarına dâhil edilmelidir.

Üniversitelerin sosyal hizmet bölümleri, daha fazla öğrencisini okullarda uygulama ve staj yapmaya yönlendirmelidir. Bu yönlendirmelerde, okulların kadrolarında sosyal çalışmacı bulunmadığı için, üniversite öğretim elemanlarının hem eğitim hem de uygulama danışmanı olarak görevlendirilmesine özen gösterilmelidir.

Diğer önemli nokta da, çok farklı ihtiyaç ve sorunlara tek başlarına çözüm bulmaları mümkün olmayan eğitim kurumları, sivil toplum kuruluşları ile işbirliğine daha açık hale gelmelidir. Bu işbirlikleri kamu politikaları ile de desteklenmelidir.

Son olarak, “okul bağlantılı hizmetler”in ruhuna uygun olarak, özellikle dezavantajlı okul bölgelerinde, aile ve çocuk merkezleri hayata geçirilmelidir. Bu merkezler, halen Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı bünyesinde hizmet veren Çocuk Destek Merkezleri ya da Aile Danışma Merkezlerinden farklı olarak, Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı ve İlçe Rehberlik ve Araştırma Merkezleri ile bağlantılı çalışmalıdır. Böylece, okullarla bağlantılı hizmetlerin verilmesi ve işbirliklerinin koordine edilmesinde yetki karmaşası daha az yaşanarak, sağlıklı, yeterli ve verimli müdahaleler gerçekleştirilip, hizmetler sunulabilir.

Kaynakça

ALVAREZ, Michelle, BYE, Lynn, BRYANT, Randy ve MUMM, Marie (2013), “School Social Workers and Educational Outcomes”, *Children & Schools*, 35(4), ss. 235-243.

ANDERSON-BUTCHER, Dawn ve ASHTON, Deb (2004), “Innovative Models of Collaboration to Serve Children, Youths, Families, and Communities”, *Children & Schools*, 26(1), ss. 39-53.

<http://www.bagcilar.bel.tr/icerik/174/14884/risk-altindaki-cocuklara-destek-projesi-gelecegin-guvende.aspx>, (18.07.2017)

BRIAR-LAWSON, Katharine, LAWSON, H.A., COLLIER, C. ve JOSEPH, A. (1997), “School-Linked Comprehensive Services: Promising Beginnings, Lessons Learned and, Future Challenges”, *Social Work in Education*, 19(3), ss. 136-148.

BRONSTEIN, Laura ve KELLY, Timothy (1998), “A Multidimensional Approach to Evaluating School-Linked Services: A School of Social Work and County Public School Partnership”, *Social Work in Education*, 20, ss. 152-164.

BRONSTEIN, Laura, ANDERSON, Elizabeth, TERWILLIGER, Susan ve SAGER, Kristen (2012), “Evaluating a Model of School-based

Health and Social Services: An Interdisciplinary Community-University Collaboration”, *Children & Schools*, 4(3), ss. 155-165.

BRONSTEIN, Laura ve MASON, Susan (2016), “*School-linked Services, Promoting Equity for Children, Families, and Communities*”, Columbia University Press, New York.

COUSINS, Linwood H., JACKSON, Kai ve TILL, Michael (1997), “Portrait of a School-Based Health Center: An Ecosystemic Perspective”, *Social Work in Education*, 19(3), ss. 189-202.

DAVIES, Donald (1996), “Partnerships for Student Success”, *New Schools/New Communities*, 12, ss. 14-21.

DELGADO, Melvin (1998), “Linking Schools, Human Services, and Community: A Puerto Rican Perspective Social Work in Education”, *Social Work in Education*, 20(2), ss. 121-130.

DUMAN, Nurdan (2000), *Ankara Liselerinde Çeteye Katılma Potansiyeli Olan Öğrenci Grupları ve Okul Sosyal Hizmeti*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara.

DUMAN, Nurdan (2001), *Türkiye İçin Yeni Bir Sosyal Hizmet Alanı Olan Okul Sosyal Hizmeti'nin Kapsamı ve Sosyal Hizmet Mesleği İçindeki Yeri. Prof. Dr. Nihal Turan' a Armağan-Sosyal Hizmette Yeni Yaklaşımlar ve Sorun Alanları*, Aydınlar Matbaası, Ankara.

DUPPER, David (2003), *School Social Work: Skills and Interventions for Effective Practice*, John Wiley & Sons, New Jersey.

GREENBERG, Jeff (2013), “Determinants of After-School Programming for School-Age Immigrant Children”, *Children & Schools* 35(2), ss. 101-111.

İstanbul Kalkınma Ajansı (İSTKA), <http://www.istka.org.tr/content/pdf/cGE.pdf>, (06.01.2017)

JOZEFOWICZ-SIMBENİ, Debra ve ALLEN-MEARES, Paula (2002), “Poverty and Schools: Intervention and Resource Building through School-Linked Services”, *Children & Schools*, 24(2), ss. 123-136.

KARAKAYA, Serap (2012), *İlköğretim Okullarında Ailenin Eğitime Katılımı ve Okul Sosyal Hizmeti*, Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi), Yalova.

KNAPP, Michail S., BARNARD, Kathryn, BRANDON, Richard N., GEHRKE, Nathalie J., SMITH, Albert J. ve TEATHER, Edward C. (2003), *University-Based Preparation for Collaborative Interprofessional Practice*, The Politics of Linking Schools and Social Services (Edited) Louise Adler and Sid Gardner, Falmer Press, London.

MAHONEY, Joseph, LARSON, Reed ve ECCLES, Jacquelynne (2005), *Organized Activities as Contexts of Development: Extracurricular Activities, After-School And Community Programs*, Lawrence Erlbaum, Mahwah, NJ.

MONTAÑEZ, Evelyn, BERGER-JENKINS, Evelyn, RODRIGUEZ, James, MCCORD, Mary ve MEYER, Dodi (2015), "Turn 2 Us: Outcomes of an Urban Elementary School-based Mental Health Promotion and Prevention Program Serving Ethnic Minority Youths", *Children & Schools*, 37(2), ss. 100-107.

National Association of Social Workers (NASW) (2012), NASW Standards for School Social Work Services. <https://c.ymcdn.com/sites/sswaa.site-ym.com/resource/resmgr/imported/naswschoolsocialworkstandards.pdf> (18.07.2017)

RICHARD, Alfred ve SOSA, Liprandi (2014), "School Social Work in Louisiana: A Model of Practice", *Children & Schools*, 36(4), ss. 211-220.

O'DONNELL, Julie, MICHALAK, Elizabeth A. ve AMES, Ellen B. (1997), "Inner-City Youths Helping Children: After-School Programs to Promote Bonding and Reduce Risk", *Social Work in Education*, 19(4), ss. 231-241.

ÖZBESLER, Cengiz ve DUYAN, Veli (2009), "Okul Ortamlarında Sosyal Hizmet", *Eğitim ve Bilim*, 34(154).

ÖZKAN, Yasemin ve KILIÇ, Esra (2014), "Çocuk ve Aile Odaklı Sorunların Çözümünde Okul Sosyal Hizmet Uzmanlarının Önemi:Uzmanların Çocuk ve Ailelerle Çalışmada Sahip Oldukları Beceriler", *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 18(3), ss. 397-412.

ÖZKAN, Yasemin ve SELCİK, Ozan (2016), "Okul Sosyal Hizmetinin Okul Terki Üzerindeki Potansiyel Etkisi", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 9(43), ss. 1275-1281.

Resmi Gazete (14.12.2013), <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/12/20131214-15.htm>. (20.07.2015).

REYNOLDS , Arthur (2000), *Success in early intervention: The Chicago Child-Parent Centers*. University of Nebraska Press, Lincoln.

REYNOLDS Arthur, TEMPLE Judy, ROBERSON Dylan ve MANN Emily (2001), "Long-Term Effects of an Early Childhood Intervention on Educational Achievement And Juvenile Arrest: A 15-Year Follow-Up of Low-Income Children in Public Schools", *Journal of American Medical Association*, 285, ss. 2339-2346.

RITTER, Jessica A., VAKALAHİ, Halavelau F.O. ve KIERNAN-STERN, Mary (2009), *101 Careers in Social Work*, Springer Publishing Company, New York.

School Social Work Association of America (SSWA) (2017), <http://www.sswaa.org/?page=721> (18.07.2017)

YEŞİLKAYALI, Emel (2016a), "1. Bölüm", Emel Yeşilkayalı ve Fulya Giray Sözen, *Yoksulluk Bağlamında Okul Sosyal Hizmeti Uygulama Modelleri 1-55*, SABEV, Ankara.

YEŞİLKAYALI, Emel (2016b), "Okul Sosyal Hizmetinde Yaklaşım ve Model Örnekleri", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(1), ss. 135-152.